

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

PROBLEMS OF INCREASING MILK PRODUCTION PROFITABILITY AT UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES

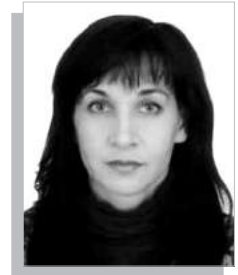

Іван СВИНОУС,
доктор економічних наук,
Білоцерківський національний
аграрний університет

Ivan SVYNOUS,
Doctor of Economics,
Bila Tserkva National
Agrarian University

Любов ІВАНОВА,
кандидат економічних наук,
Білоцерківський національний
аграрний університет

Lyubov IVANOVA,
PhD in Economics,
Bila Tserkva National
Agrarian University

Віталій РАДЬКО,
кандидат економічних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, Київ

Vitaliy RAD'KO,
PhD in Economics,
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Молочна галузь відіграє важливу роль у забезпеченні населення молоком і молочною продукцією, однак нині вона опинилась у складній ситуації. Поступове зменшення поголів'я негативно позначилося на обсягах виробництва і продажу молока, відповідно вплинуло на зміну структури й асортименту виробництва молочної продукції, а низька купівельна спроможність населення викликала скорочення споживання молочної продукції на внутрішньому ринку.

Молочне скотарство посідає одне з провідних місць у галузях аграрного сектору економіки, що характеризуються не лише високою часткою у виробництві валової продукції, а й значним впливом на економіку сільського господарства та рівень забезпечення населення продуктами харчування. Як відомо, здійснені аграрні перетворення не забезпечили стійкого розвитку молочного скотарства, внаслідок чого виробництво молока на душу населення скоротилося з початку 90-х років із 373 кг до 217,3 кг (за попередніми даними 2013 року), що становить 57,2% від науково обґрунтованої норми споживання. Відбулося не лише скорочення обсягів виробництва молока, а й поголів'я дійного стада, відновлення якого вимагає тривалого часу.

Розгляду багатоаспектних проблем розвитку молочного підкомплексу, питанням підвищення ефективності інтенсифікації виробництва молока присвячені праці багатьох вітчизняних учених-аграрників.

Водночас, незважаючи на широке висвітлення в економічній літературі напрямів розвитку молочного скотарства, вони досить часто розглядалися на макrorівні, однак недостатньо були вивчені на рівні сільськогосподарських підприємств.

Узагальнюючим показником, який характеризує ефективність виробництва молока, є рівень прибутковості, що визначається показником окупності витрат, які спрямовані на підвищення якісних показників реалізованої продукції.

Науковці ННЦ «Інститут аграрної економіки» визначають рентабельність концентрованим показником ефективності виробництва, а її рівень

розраховується від усієї діяльності (з додаванням до виробничої собівартості витрат на збут і адміністративних витрат, витрат від операційної діяльності (тобто основної діяльності, не включаючи інвестиційну та фінансову)), усієї продукції, продукції рослинництва, тваринництва, основних видів реалізованої продукції [1, с. 116]

Так, рентабельність виробництва молока у 2006 році була від'ємна і становила -3,7%, але вже у 2007 набула позитивної динаміки, досягнувши 13,8%. Головною причиною такої різкої зміни стало формування високих закупівельних цін на молоко з боку переробних підприємств. Останні під впливом зростання купівельної спроможності населення, а також поновлення експортних операцій із Російською Федерацією значно збільшили попит на молочну сировину, яка поступово почала ставати дефіцитною на ринку. Унаслідок цього при збільшенні обсягів закупівлі молока на переробку на 8% закупівельні ціни на молоко зросли майже на 60% (рис. 1). У наступному 2008 році за рахунок значного подорожчання вартості кормів показник рентабельності знизився, але залишився на позитивному рівні.

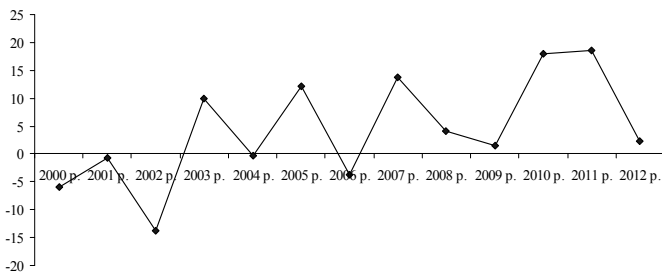
У даному випадку ми можемо констатувати поєднання низької еластичності виробництва молока з нестабільністю ринків збуту, перш за все експортних. Важливим аспектом цього питання є забезпечення якості молочної сировини й молочної продукції, що задовольняла б вимоги потенційних покупців щонайменше на ринках СНД. Інакше кажучи, поряд із забезпеченням зростання обсягів виробництва молока державна політика має фокусуватися на підвищенні якості виробленої продукції.

У 2010 році дефіцит молочної сировини спровокував чергове різке зростання закупівельних цін на молоко. Лише за рік вони зросли на 58,2%. Прикладом ажіотажного попиту може слугувати той факт, що восени 2010 року сільськогосподарські підприємства реалізовували молоко за цінами, що на той час майже дорівнювали закупівельним цінам європейського ринку (0,35 євро/літр). Унаслідок цього показник рентабельності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах побив

У статті розкрито основні тенденції розвитку виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Досліджено фактори впливу на формування закупівельної ціни на молочну сировину. Визначено напрями ефективного розвитку молочного скотарства.

The main trends of milk production development at agricultural enterprises are revealed. The basic factors of influence on the formation of the purchase price for raw milk are researched. The main directions of dairy farming development are determined.

Рис. 1. Рівень рентабельності виробництва та реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами, %

Джерело: складено та розраховано за даними [4, 5].

усі рекорди, досягши 17,7%. Слід зазначити, що із загальної кількості підприємств позитивна рентабельність була отримана у 62,3% підприємств.

У 2012 році рівень рентабельності виробництва молока на сільськогосподарських підприємствах, включаючи фермерські господарства, становив лише 2,3%, що на 16,1% менше показника 2011 року. У трьох областях рівень рентабельності молока перевищував 10%, а саме: в Івано-Франківській – 14,9%, Закарпатській – 13,3, Тернопільській – 11,6%.

Водночас у сільськогосподарських підприємствах десяти регіонів рівень рентабельності виробництва молока був збитковий, зокрема, найбільше (при одночасному зниженні порівняно з минулим роком): у Запорізькій – -16,8% (-23,5%), Чернівецькій – -16,8 (-14,4), Миколаївській – -10,1 (-23,3), Одеській – -10,1% (-12,8%) областях.

Необхідно зазначити, що досить велика група підприємств (майже 50%) із високою рентабельністю виробництва молока (понад 20%) забезпечує цей показник насамперед за рахунок оптимізації собівартості виробництва, яка на 15-20% нижча від аналогічного показника інших підприємств.

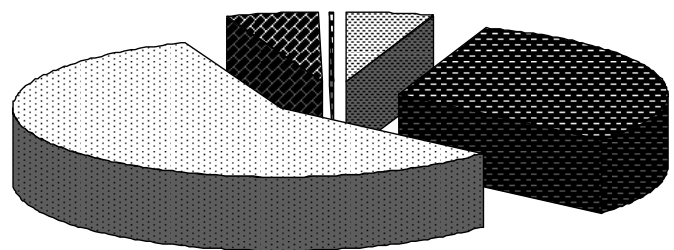
Сегментація товаровиробників молока є вкрай важливою з точки зору подальшого формування державної політики. Очевидно, що успішним господарствам держава має допомагати у стратегічних інвестиціях на основі вдосконалення процесу виробництва, яке значною мірою може здійснюватись за рахунок доходів від операційної діяльності.

Щодо збиткових господарств, особливо із рівнем рентабельності -10% і нижче (частка таких господарств становить 35,4%), то без зміни державної політики вони із великою ймовірністю будуть знижувати поголів'я, поступово виходячи із цього бізнесу. Такі підприємства не матимуть коштів для власних інвестицій, а державні інвестиції хоча б без часткового співфінансування бізнесу не мають сенсу. У даному випадку одним із варіантів державної політики могло б бути виділення господарських комплексів молочнотоварних ферм в окремі майнові масиви із наступним залученням потенційних інвесторів до їх розвитку на основі впровадження новітніх технологій.

Суттєве зростання цін на молоко призвело до ситуації, коли ціни на молочні продукти в Україні вийшли на європейський рівень або наблизились до нього. Отже, подальше зростання цін виглядає малоімовірним, оскільки в цьому випадку зросте конкуренція з боку імпортованої молочної продукції. Середня реалізаційна ціна молока та молокопродуктів, проданих сільгоспдідприємствами за всіма напрямками, у 2012 році становила 2662 грн./т, що на 380 грн./т менше показника 2011 року. Водночас діапазон реалізаційних цін у розрізі регіонів коливався від 3669 грн./т у Закарпатській до 2372 грн./т у Сумській області. У 13 регіонах середня закупівельна ціна на молоко була вища від середньої по Україні.

Протягом 2012 року ціни на ринку молока мали значні коливання порівняно із 2011. Із жовтня 2012 спостерігалася тенденція

Рис. 2. Структура ґатунковості реалізації молока, проданого сільськогосподарськими підприємствами переробним підприємствам за 2012 рік, %

■ екстра ■ вищого ґатунку □ I ґатунку ■ II ґатунку ■ неґатункове

Джерело: складено та розраховано за даними Державного комітету статистики України.

щодо незначного підвищення середніх реалізаційних цін на молоко та молочні продукти, реалізовані сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками. У цілому за 2012 рік ціни зменшились на 380 грн./т (12,5%) проти 2011, а відносно 2010 – на 277 грн./т (9,4%).

У 2012 році найвищі закупівельні ціни на молоко, продане сільськогосподарськими підприємствами на переробку, були в Закарпатській області (4148,1 грн./т). За найнижчими цінами (2264,4 грн./т) купувалось молоко в Чернівецькій області. Тринадцять регіонів (Закарпатська, Чернівецька, Луганська, Вінницька, Київська, Полтавська, Донецька, Черкаська, Харківська, Дніпропетровська, Херсонська, Кіровоградська області та Автономна Республіка Крим) мали ціну вищу від середньої по Україні (2689,7 грн./т).

Проблема формування закупівельних цін безпосередньо пов'язана з якістю реалізованого молока. Слід зазначити, що якісні показники молока, яке надійшло на переробні підприємства від сільськогосподарських підприємств, мали позитивну динаміку порівняно з 2011 роком. Так, кількість молока ґатунку «екстра» у 2012 році збільшилась проти 2011 на 7,3 тис. т (6,4%), вищого ґатунку – на 41,3 тис. т (6,2%), а несортного – зменшилась на 0,3 тис. т (3,9%) (рис. 2).

У 2012 році надійшло молоко на переробні підприємства від сільськогосподарських підприємств в основному першого та вищого ґатунків – відповідно 57,8 та 31,2% від загального обсягу. Лише 5,3% молока, що надійшло на переробку, мало ґатунку «екстра».

Слід зазначити, що молоко ґатунку «екстра» реалізувалось у 2012 році тільки сільськогосподарськими підприємствами семи областей. Більше від середнього по Україні (5,3%) його реалізували три області, а саме: Київська, Сумська та Херсонська. Найкращий показник (30,9%) має Херсонська область.

Сільськогосподарські підприємства 20 регіонів реалізували молоко вищого ґатунку. Більше від середнього показника по Україні (31,2%) його реалізують шість областей: Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Київська, Харківська та Херсонська.

Молоко першого ґатунку реалізувалося менше, ніж у середньому по Україні (57,6%) сільськогосподарськими підприємствами 9 регіонів.

Водночас від сільськогосподарських підприємств Закарпатської, Чернівецької, Волинської, Рівненської та Одеської областей надходило на переробку майже 100% (від 97,7 до 93,8%) молока першого ґатунку.

Значним резервом збільшення надходження якісної молочної сировини для молокопереробних підприємств є покращення якості молока, реалізованого сільськогосподарськими підприємствами.

Таблиця. Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем закупівельних цін та придбання засобів механізації в молочному скотарстві

Групи за ціною реалізації 1 ц молока, грн.	Доїльні установки та апарати	у тому числі				Очищувачі-охолоджувачі молока	Молочні сепаратори
		«Карусель»	«Паралель»	«Тандем»	інші		
до 240	10	0	0	0	10	3	0
240,1-260	14	0	0	1	13	1	3
260,1-280	45	3	0	2	40	8	0
280,1-300	68	0	0	2	66	27	0
300,1-320	91	1	1	1	88	35	2
320,1-340	109	2	6	1	100	39	2
більше 340	45	4	1	4	36	22	6

Джерело: розрахунки автора.

Досить великий відсоток молока другого ґатунку реалізували підприємства Івано-Франківської (46,7%), Житомирської (36,1%), Кіровоградської (21,9%) та Хмельницької (13,8%) областей.

Несортове молоко (7,4 тис. т) надходило на переробні підприємства від сільськогосподарських підприємств 20 областей, найбільше – від Хмельницької (2,1 тис. т), Чернігівської (1,1 тис. т), Сумської (0,7 тис. т), Київської (0,6 тис. т), Полтавської (0,6 тис. т).

Підвищення рівня закупівельних цін через зростання якості вимагає від сільськогосподарських товаровиробників здійснювати придбання сучасних технічних засобів, які сприяють нарощенню обсягів виробництва молока високого ґатунку (табл.).

Як свідчать проведені дослідження, із зростанням рівня закупівельних цін підвищуються обсяги придбання доїльних установок та охолоджувачів молока. Такі заходи спрямовані в першу чергу на підвищення якості виробленого молока, оскільки існуючі нормативні акти, які регулюють рівень цін в залежності від якісних параметрів, вимагають доїння корів без контакту із зовнішнім середовищем та охолодження до 8° С.

Рівень комплексної механізації основних технологічних процесів на молочних фермах в Україні не перевищує 50-60%. Практично механізовані основні технологічні процеси: роздавання кормів, доїння, напування і прибирання гною. Але засоби механізації морально застаріли, їх ресурс давно використаний, а технологічна надійність надто низька. Наприклад, згідно з технічною документацією строк експлуатації доїльних установок становить 7-8 років, проте фактично доїльне обладнання використовують протягом 14 років. За останні роки господарства підтримують функціонування технологічного обладнання лише за рахунок придбання нових запасних частин для ремонту техніки, а в цілому парк машин і обладнання не відновлюється. Виробництво окремих типів машин та обладнання для забезпечення тваринницької галузі в Україні зупинено.

Необхідно наголосити на зростанні обсягів придбання молочних сепараторів, що сприяє переробці й реалізації виготовлених молокопродуктів через мережу фірмової торгівлі, що суттєво підвищує ефективність виробництва та збуту молока.

Як свідчить досвід провідних господарств Республіки Білорусь, одним із напрямків підвищення ефективності виробництва й реалізації молока є розвиток фірмової торгівлі в сільськогосподарському колективному підприємстві «Октябрь». Наближеність міста Гродно (12 км) зумовлює оптимальний щодо витрат і економічно вигідний канал реалізації продукції, яку виробили підсобні підприємства. Це власна торгівля, яку вважають у господарстві важливою кінцевою ланкою в технологічному ланцюгу виробництва. У місті відкрито сім «фірмових» торговельних точок (магазини, кіоски).

Така форма торгівлі дає змогу знизити дефіцит обігових коштів та отримувати прибуток від продажів швидко й готівково. Зникає залежність від підприємств міської переробки й торгівлі. Ефект «живих грошей» забезпечує підприємству можливість ши-

рокого й оперативного маневрування фінансовими ресурсами, наявність яких в умовах інфляції та дефіциту грошей в Білорусі важко переоцінити.

Досвід успішно функціонуючих сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що в сучасних умовах саме впровадження досягнень науки й техніки сприяє сталому розвитку їх господарської діяльності. Значна роль належить розвитку інноваційної діяльності товаровиробників. Але, як вказує В. Чаплінський, у переважній більшості інновації підприємствами впроваджуються за власні кошти, що значно ускладнює ситуацію [6, с. 313].

Разом з тим важливо зазначити, що в умовах обмежених ресурсних можливостей вітчизняного молочного скотарства вирішення завдання стабілізації та зростання обсягів виробництва може бути здійснене тільки на інноваційній основі. Інноваційні ресурси є одним з найважливіших елементів ресурсного потенціалу. Широке впровадження інновацій, використання ресурсозберігаючих технологій, здійснення інноваційної діяльності дозволять збільшити виробництво молока й підвищити економічну ефективність аграрного сектора.

У зв'язку з цим для вирішення проблем у вітчизняному скотарстві потрібно здійснити техніко-технологічну модернізацію виробництва, підвищити рівень кваліфікації працівників галузі, створити ефективну інноваційну інфраструктуру. Технологічне й технічне переозброєння галузей сільського господарства є ключовою проблемою забезпечення продовольчої безпеки України. Тільки створення та освоєння нової техніки і технологій у сільгоспвиробництві дозволить підняти якість і конкурентоспроможність вітчизняної молокопродукції.

М. Ільчук та С. Нікітченко виокремлюють нестачу обігових коштів, а вирішувати цю проблему вони пропонують шляхом поглиблення агропромислової інтеграції [3, с. 117].

Н. Баннікова і О. Пупиніна наголошують на тому, що чим більш неузгоджено діють сільськогосподарські товаровиробники, тим важче їм реалізувати власні інтереси щодо розширення масштабів діяльності [2, с. 13].

Основними напрямками модернізації скотарства в сучасних умовах є:

- реконструкція старих і будівництво нових ферм і комплексів;
- доведення параметрів приміщень до сучасних технологічних стандартів;
- перехід до використання нових високопродуктивних та ресурсозберігаючих технологій;
- розвиток кормової бази на основі виробництва культур, які забезпечують кормовиробництво білком;
- удосконалення технології заготівлі кормів, кормовиробництва й годівлі;
- розвиток племінної бази скотарства;
- використання тварин сучасних високопродуктивних порід, забезпечення потреби у високопродуктивному поголів'ї;
- підвищення продуктивності праці на основі стимулювання до використання сучасних технологій та вдосконалення організації виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К.: ННІ ІАЕ, 2005. – 292 с.
2. Баннікова Н. В. Система взаємодія суб'єктів агробізнесу / Н.В. Баннікова, Е.Г. Пупиніна // Проблеми, і перспективи розвитку сучасного підприємства: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Ставрополь: Бюро новостей, 2011. – С. 13-16.
3. Ільчук М. М. Перспективи ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах поглиблення інтеграції / М.М. Ільчук, С.О. Нікітченко // Біоресурси і природокористування. – 2012. – Том 4, №3-4. – С. 117-125.
4. Сільське господарство України. Статистичний збірник 2012 р. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 404 с.
5. Стан тваринництва в Україні – 2013. Статистичний бюлетень // Державна служба статистики України, 2014. – 36 с.
6. Чаплінський В. Р. Інноваційна діяльність підприємств АПК Хмельницької області / В.Р. Чаплінський // Наукові праці ПДАА. – Вип. 1(6). – Т.1 – Полтава: ПДАА. – 2013. – С. 308-313.